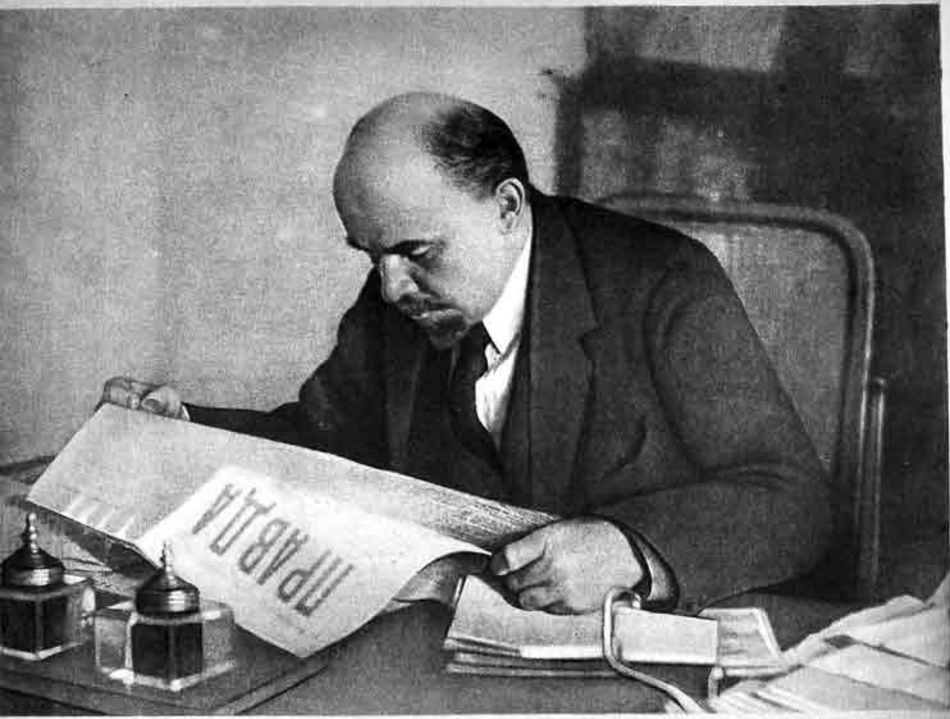

фото П. Оцупиндир

Азәрбаjҹан гадыны

1962

5

Бөјүк халг шаири

> *«Гәм јемә, тәхфиф вер амалына,*
> *Ал чәкәр, һејкәл јапарлар намына»*
> *Аббас СӘҺҺӘТ.*

Мирзә Әләкбәр Сабир һәјатда 50 ил јашамышдыр. 50 иллик өмрүнүн чәми 5—6 илини һәгитән гызғын вә мәһсулдар јарадычылыг ишинә сәрф етмиш шаир чәми бир китаба сығышдырыла биләчәк әдәби ирс гојуб кетмишдир. Лакин 5—6 илдән ибарәт олан әсас јарадычылығы вә бирчә китаба сығышдырыла биләчәк ше'рләри илә Сабир әдәбијјатымызда елә бөјүк бир дөнүш јаратмыш, ше'римиздә елә дәрин бир из гојуб кетмишдир ки, Сабирсиз, онун јаратдығы бу дөнүшсүз вә гојуб кетдији бу изсиз поезијамызы тәсәввүр етмәк чәтин оларды.

Сабирин заман е'тибары илә гыса олан јарадычылығы маһијјәт е'тибары илә ше'римиздә бүтөв бир мәрһәлә тәшкил едир. Ше'рләринин сон дәрәчә садәлији, сәмимилији, дәрин һәјатилији, хәлгилији, мәфкурәлилији, форма көзәллији вә рәнкарәнклији сајәсиндә Сабир реалист ше'римизи јүксәк бир инкишаф пилләсинә галдырмышдыр. Бу көзәл кејфијјәтләри Сабирә Азәрбајчан совет ше'ринин сәләфләриндән бири кими шөһрәт газандырмыш, ону өлмәз етмишдир.

Һәлә Сабир ше'ринин әһатә даирәси, тә'сир күчү! Бу бир китабда—«Һопһопнамә» адланан ше'р күллијјатында әтрафына ишыг сачан нурлу бир хәзинә, е'чазкар тә'сир гүввәсинә малик олан зәнкин бир алəм вардыр.

Азәрбајчан гәдимдән шаирләр вәтәнидир. О, әдәбијјат дүнјасына Низами, Хагани, Нәсими, Фүзули кими машһур сөз усталары вермишдир. Јалныз јубилеј күнләри олдуғу үчүн дејил, һагигәт наминә демәк лазымдыр ки, о вахта гәдәр поезијамыз һеч бир заман Сабир јарадычылығында олдуғу гәдәр һәјатла гајнајыб-гарышмамыш, һеч заман инсанларын күндәлик һәјатына, мәишәтинә, мүбаризәсинә бу гәдәр јахын олмамышдыр. Бу чәһәтдән, јә'ни һәјатилији, тә'сир күчү е'тибары илә Сабир поезијасы әдәбијјатымызда ән јүксәк, ән шәрәфли јери тутур.

Сабир ше'ри бөјүк вә кениш тә'сир даирәсинә малик олмушдур. Ону һамы охумуш, һамы динләмишдир. Чүнки о, мүасирләрини дүшүндүрән бүтүн әсас мәсәләләрә доғру, дүзкүн чаваб верирди. Сабир ше'ри сөзүн әсил мә'насында һәјати ше'р иди, о мүасирләринин күндәлик һәјатында иштирак едир, јол көстәрир, тәрбијәләндирир, ибрәтләндирирди. О, инди дә бу тә'сир күчүнү сахламышдыр.

Сабир ше'ри дүшүндүрән, ајылдан, инләдән, гандыран, күлдүрән, ағладан бир ше'рдир. Сабир ше'ри тәрәггијә, мүбаризәјә, дөјүшә, вурушә чағыран бир ше'рдир.

Бу тәрәгги, инкишаф, ингилаб дөврүнүн ше'ридир, халгын мүбаризәсинә көмәк едән јүксәк идејалы поезијадыр. Тәсадүфи дејилдир ки, Сабирин јахын досту Аббас Сәһһәт Сабир ше'ринин һәјатилијиндән, мүбариз ролундан бәһс едәркән онун Иран ингилабына бир ордудан зијадә көмәк етдијини көстәрмишдир.

Сабир

> «Јашадыгча әзабә дүшдү тәним,
> Мәнә зиндан кәсилди өз вәтәним».
> Сабир.

Көнлү вәтән һавасыјла,
Ел дәрдилә долу шаир!
Мәһәббәтин үрәкләрдә,
Ше'рин дилләрдә јашајыр.
Бир чешмә кәлир јадыма:
Ахыр ичиндән гајнајыр,
Аг нычиси сәпәләниб
Гызыл күнәшлә ојнајыр.
Вәтәнин тарихиндә сән—
Ахыб ичиндән гајнајан,
Сују күнәшлә ојнајан,
О саф, о бүллур чешмәсән.

Мирварид ДИЛБАЗИ.

★

Шүбһәсиз, Сабир бирдән-бирә бу јүксәк јарадычылыг зирвәсинә галхмамышдыр. Сабирин ушаглығы диндар бир мүһитдә кечмишдир. Атасы Һачы Зејналабдин оғлуну диндар бөјүтмәк истәјир, ушаг вахтындан оруч тутмаға, дини ше'рләр өјрәниб охумаға мәчбур едирди, сәккиз јашы тамам оланда исә ону моллаханаја вермишди. Сонралар Сабир ады илә танынан Мирзә Әләкбәр илк ше'рини һәмин бу зоракылыға гаршы јазмышды:

> *Тутдум оручу ирәмәзанда,*
> *Галды ики көзләрим гәзанда,*
> *Моллам да дөјүр јазы јазанда.*

Јалныз молласы дејил, атасы да Әләкбәрин ше'р јазмасына мане олурду. Һәтта атасы онун ше'р дәфтәрини алыб чырмышды.

Моллаханадан сонра Сабир, дөврүн исте'дадлы шаири вә көркәмли маарифпәрвәри Сејид Әзим Ширванинин мәктәбиндә охујаркән ше'р јазмаға даһа чох һәвәс көстәрмишдир.

Сабирин кәнчлијиндә јаздығы ше'рләр истәр мөвзу, истәрсә форма е'тибары илә јени олмајан, классик ше'рин тә'сири алтында јазылмыш ше'рләрди. О заманлар Сабир јарадычылыгла ардычыл вә чидди мәшғул олмамыш, охумаг, өјрәнмәк, чох кәзмәк вә чох көрмәк истәмишдир. Бу мәгсәдлә дә о, сәјаһәтә чыхараг Хорасан вә Кәрбәлаја кедир, Орта Асијанын бир чох шәһәрләрини кәзир.

Сәјаһәтдән гајытдыгдан сонра Сабирин һәјаты ағыр кечдијиндән о, јарадычылыгла чох аз мәшғул олур. Атасынын өлүмү, сонралар бөјүк аилә саһиби олмасы ону дуканда ишләмәјә, сабун бишириб сатмаға мәчбур едир. XIX әсрин сонуну шаир белә ағыр шәраитдә јашамышдыр.

Лакин, XX әср тәрәгги әсридир. Әсрин әввәлләриндән Азәрбајчанда әмәлә кәлән ојанма, 1905-чи ил ингилабы әрәфәсиндә ичтимаи һәјатда өзүнү көстә-

М.Ә. Сабирин анадан олмасынын 100 иллији

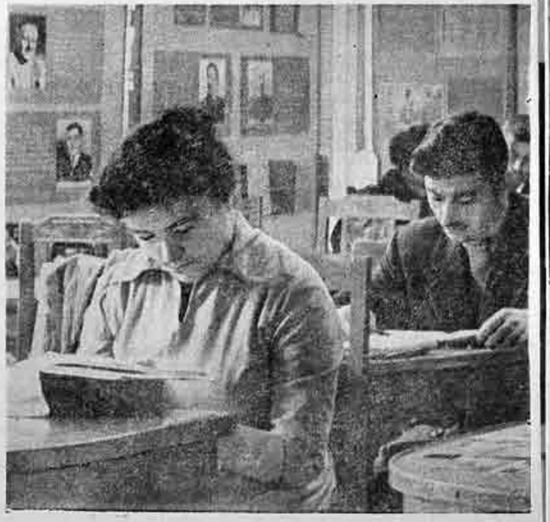

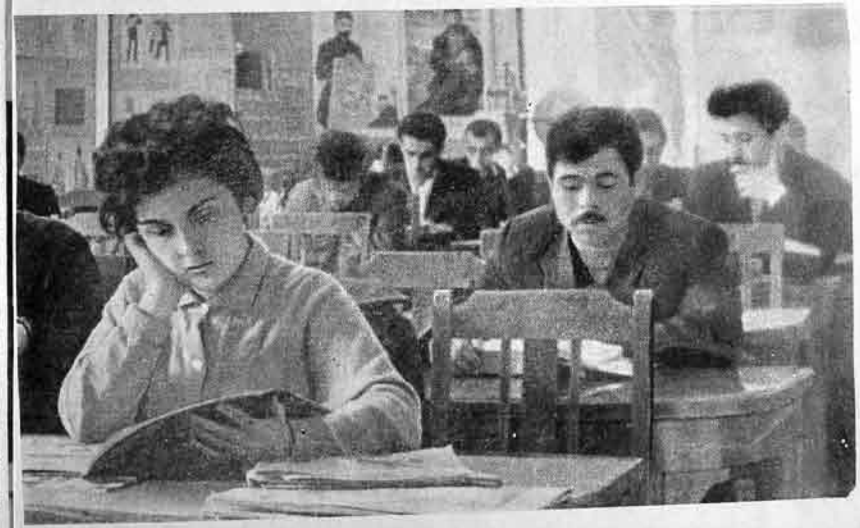

М. Ә. Сабир адына китабхана Бакы зәһмәткешләринин чох севдикләри јерләрдәндир.

Шәкилдә: китабхананын гираәт салонунда.

рән чағлама Сабирә дә мүсбәт тә'сир көстәрир. 1903-чү илдә Тифлисдә «Шәрги-Рус» адлы гәзетин нәшрә башламасы дикәр Азәрбајчан маарифпәрвәрләри вә јазычылары кими М. Ә. Сабири дә чох севиндирди. «Шәрги-Рус» әсрин әввәлләриндә Азәрбајчан дилиндә нәшр олунан јеканә гәзет иди. Гәзетә һәр јердән чохлу тәбрик мәктублары кәлирди. Бу мәктублар бә'зән гәзетдә дәрч олунурду. 1903-чү илин ијулунда Сабирин дә мәнзум тәбрики гәзетдә дәрч олунду:

Ај ким хабу гәфләт илә бизим
Өмру пүрмајәмиз кечибди фәна.
Дилуб елм илә сиһәти аләм,
Бизә јох бәһрә елмдән әсла.—

дејә шаир дикәр габагчыл мүасирләри кими гәфләтдә кечән өмр-күн үчүн һејфсиланир, гәзетин нәшри илә елмин, маарифин јајылачағына бөјүк үмидләр бәсләдијини билдирирди. Бу, Сабирин мәтбуатда чыхан биринчи ше'ри иди. Бундан сонра Сабир «Һәјат», «Иршад», «Тазә һәјат», «Һәгигәт», «Тәрәгги», «Иттифаг», «Күнәш» вә с. гәзетләрдә вә о заман нәшр олунан журналларда ардычыл олараг чыхыш едир. Лакин, Сабир исте'дады бүтүн күчү илә 1905-чи илдән сонра, «Молла Нәсрәддин» журналынын нәшрә башламасы илә парлајыр.

XX әср реализминин ән јүксәк нүмунәсини ташкил едән «Молла Нәсрәддин» әдәби чәрәјаны Сабирин бөјүк исте'дадынын булаг кими гајнајыб-дашмасына көмәк етди, она ајдын идеја истигамәти, зәнкин ичтимаи мәзмун, гүввәтли мүасирлик вә фәаллыг верди. Сабирлә «Молла Нәсрәддин» журналы бири дикәринин бәзәди, бири дикәрини тамамлады вә мәшһур етди. Сабир «Молла Нәсрәддин»ин бүтүн Шәрг өлкәләриндә кениш јајылмасына көмәк етдији кими, «Молла Нәсрәддин» дә Сабирин јетишмәсиндә вә кениш шөһрәт газанмасында мисилсиз хидмәт көстәрди.

«Молла Нәсрәддин» журналынын 1906-чы ил 4-чү нөмрәсиндә Сабирин «Милләт нечә тарач олур-олсун, нә ишим вар» ше'ри дәрч олунандан сонра шаир өмрүнүн ахырына гәдәр јорулмадан журналда әмәкдашлыг етмишдир. Сабир журналын гајәсинә ујғун олараг өз ше'рләриндә мүһитиндәки керилији, чәһаләти, авамлығы, феодал-патриархал гурулушун јарамазлыгларыны, чаризмин вә бејнәлхалг империализмин јыртычы симасыны ифша вә тәнгид едирди. Бу заман Сабир сатирасы көрүлмәмиш бир гүввә кәсб етмишди. Классик Азәрбајчан сатирасы зәмининдә јетишән бу сатира дөврүн тәләбләринә ујғун олараг јени кејфијјәтләрлә зәнкинләшмиш, кәскин ичтимаи мә'на газанмышды. Бу, ингилаб дөврүнүн тәләбинә тамамилә чаваб верән ингилаби сатира иди. Сабир јарадычылығында олан әввәлки маһдудијјәтләр силиниб кедир, шаир, ичтимаи һәјатда гәләми илә фәал иштирак едән ингилабчы-демократ сәвијјәсинә галхыр.

Керилијин, чәһаләтин тәнгиди илә јанашы олараг шаирин јарадычылығында јени мөвзулар—фәһлә, кәндли мөвзулары, Иран вә Түркијәдә ингилаби һәрәката билаваситә сәс верән әсәрләр, чаризмин ингилаби һәрәкатын гаршысыны алмаг үчүн ишләтдији сијасәти ифша едән ше'рләр мејдана чыхыр.

Сабир реализми амансыз ифшачылыг кејфијјәти илә бәрабәр бөјүк тәгдиредичи гүввәјә дә малик олур. О, мәнфи чәһәтләри тәнгид етдији кими мүсбәт мејилләри дә алгышлајыр, өзүнүн дедији кими реалист шаир «дүзү дүз, әјрини әјри» көстәрәрәк кениш халг күтләләринин һәгигәти анламасында бөјүк рол ојнајыр. Кет-кедә Сабирин достлары артдығы кими дүшмәнләри дә чохалыр. Шаир тез-тез имзасыны дәјишәрәк «Һоп-һоп», «Әбунәср-Шејбани», «Аглар күләјән», «Гоча аму» вә с. имзаларла јазыр.

Сабирин јарадычылығында гадын мөвзусу хүсуси јер тутур. Һәссас гәлбли шаир феодал-патриархал мүһитдә гадынларын кечирдији ачы һәјаты дәриндән дујә билдији кими, тә'сирли сурәтдә үмумиләшдирә дә билмишдир. Диндар вә чаһил Шамахы мүһитиндә

(Арды 11-чи сәһифәдә)

Нә ола бирҹә саатлыг ојана...

«Чатлајыр Ханбачы, гәмдән үрәјим»
Дејәрәк ағламысан, ағламысан.
Ујуб авамлыга бичарә гадын!
Дәрдини, арзуну сирр сахламысан.

Өмрүнүн күләшәни дүшмүш борана,
Лал олуб дәрдинә көјләр дә, сәнин
Дузлу көз јашлары ахмыш јарана,
Јумруг алтында әзилмиш бәдәнин.

Јенә шүкр ејләмисән өз күнүнә,
Демисән, талејиминдир бу јазы.
Дүшмәнин «фалчы нәнә» олду сәнә,
Јерә кирсин деди мәктәбли гызы.

О гочу гардашынын ганлы көзү
Сојуг улдуз кими үстүндә јаныб,
Сабирин көјләрә галхдыгча сөзү
Галх дејибдир сәнә, галх, Шәрг ојаныб!

Галх дејибдир сәнә еј Шәрг гадыны,
О гара чаршабыны парчала, чыр.
Инсан өз арзусуну, имдадыны
Көјдә јох, јердә, бу торпагда тапыр.

О бөјүк шаирә ешг олсун ана.
Агладыб, күлдүрүб илләрлә сәни,
Нә ола бирчә саатлыг ојана
Көрә аддымлајан елләрлә сәни.

Көрә, бир дә о гара чаршабы сән
Гара күнләр кими атдын узага.
Көрә азадлыга чыхмыш бу вәтән
Доғмадыр, елм сөзү һәр ушаға.

Мәдинә КҮЛКҮН

Өлмәз сәнәткара

Әзәлдән сәнәтин ашигијәм мән,
Һәр ширин сөзүнлә ачылыр үрәк.
Сәнә оғул дејир анамыз Вәтән.
Ојаныр көнлүмдә мин ширин диләк,
Һәр ширин сөзүнлә ачылыр үрәк.

Нә гәдәр тәмиздир арзун, нијјәтин
Бағландын һәр күнә, һәр аја, шаир!
Дүнјаны бүрүмүш ше'рин, сәнәтин.
Илһамла бәнзәјир кур чаја, шаир!
Бағландын һәр күнә, һәр аја, шаир!

Инди дәјишибдир һөкмүнү заман.
Фатма, түкәзбанлар јашајыр азад.
Ана јурдун олан о гоча Ширван
Күл-чичәк ачараг олубдур абад,
Фатма, түкәзбанлар јашајыр азад.

Елләрин гәлбидир сәнин мәнзилин.
Дәрјада дајанан бир гоча дағсан!
Силинмиш үзүндән дәрдин, нискилин,
Бу дүнја дурдугча сән дурачагсан,
Дәрјада дајанан бир гоча дағсан!

Мәлаһәт ӘФӘНДИЈЕВА.

«...Сабирин тәб'индә бир о гәдәр зәрифлик вә диләндә ојла бир ләтафәт вар ки, күлдүрә-күлдүрә ағладыр вә ағлада-ағлада күлдүрүр...».

Фәридунбәј КӨЧӘРЛИ.

«...Сабир мәрд-мәрданә өзүнү туллады «Молла Нәсрәддин» мејданына вә елә бир нәрилти вә курулту илә дәлбәдил јазмагда давам етди ки, һәтта бәдкә өзүнә бәрабәр олан Мәшәди Сижимгулуну да хејли бир вахт гүкүтдә сахлады!».

Чәлил МӘММӘДГУЛУЗАДӘ.

«Сабир јалныз Азәрбајчанын дејил, Орта Асијанын, Орта вә Јахын Шәргин ән бөјүк шаирләриндән биридир. Сабири охудугум заман, ону әсриндән охујуб анлаја билдијим үчүн севинирәм...».

Назим ҺИКМӘТ.

М. Ә. САБИР